

Tautosakos darbai 65, 2023, p. 209–212
 ISSN 1392-2831 | eISSN 2783-6827
 DOI: <https://doi.org/10.51554/TD.23.65.12>

Atgimstančios Panemunės regiono dainos

AUŠRA ŽICKIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

ausra.zickiene@liti.lt

<https://orcid.org/0000-0002-4940-7835>

Pieśni Poniemnia, pieśni Beskidu Sąddeckiego: wykorzystanie efektów badań etnomuzykologicznych w dydaktyce i projektach artystycznych, śpiewają studentki i studenci Uniwersytetu Warszawskiego; koncepcja i koordynacja projektu, przygotowania wykonawców, wybór materiałów i opracowanie Anastasiya Niakrasava, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, Wydział Nauk o Kulturze i Sztuce: Instytut Muzykologii UW, 2022, 1 płyta CD + broszura, 72 s., ISBN 978-83-67514-00-2

Į mano rankas pateko 2022-ųjų garso įrašų leidinys, pavadintas *Pieśni Poniemnia, pieśni Beskidu Sąddeckiego* ir išleistas Varšuvos universiteto (UW) kaip taikomosios etnomuzikologijos projekto rezultatas. Klausau ir stebiuosi: viena vertus, skamba tradicinės dainos, antra vertus, leidinio tikrai negalėčiau pavadinti tradiciniu etnomuzikologiniu, prie kokių esame pratę Lietuvoje, – kur būtų skelbiami vertingiausi kūriniai, santūriai apdorojamas garsas, stengiamasi perteikti kuo gilesnę „autentišką“. Nei leidinio forma, nei jo turinys neleidžia nuobodžiauti, vis verčia suklusti, pakelti antakį ar nusišypsoti.

Atidžiau įsiklausyti į skelbiamus garso įrašus, pasigilinti į leidinio kontekstą ir nepraleisti galimybės pasidžiaugti, pasistebėti, kai ką pakomentuoti ir įvertinti paskatino mano pačios tyrimai – jau senokai vis atkreipiu dėmesį į Lietuvos, Lenkijos ir Baltarusijos sandūroje plytinčių regionų tradicinių dainų bei katalikiškų giesmių susipynimą. Todėl ir čia apsiribosiu būtent Panemunės repertuaru, nesileisiu svarstyti apie tolimo Lenkijos ir Slovakijos pasienio – Beskidų (*Beskid Sąddecki*) regiono – dainas, kurių leidinyje skelbiama nedaug, viso labo trys iš dvidešimt trijų. Atliktas projektas labiausiai sužavėjo aiškiu moksliniu taikomuoju pobūdžiu – ši pakraipa Lietuvos etnomuzikologijoje tikrai galėtų būti vešlesnė, turime ko pasimokyti.

Klausantis įrašytų jaunų žmonių interpretuojamų baltarusių ir Baltarusijos lenkų dainų iš Gardino srities, besiribojančios su Lietuva, pirmiausia užplūsta atpažįtamumo jausmas, lyg girdėtum artimą, giminišką muziką. Panemunė (*Poniemnie*,

Панямонне) – regionas, savo istorija, kultūra, vietos lenkų savimonės kryptimis, galiausiai dainų tekstų turiniu ir muzikos stiliumi artimai susijęs su Lietuva, jame paplitę tie patys ar labai artimi melodijų tipai, labai panašių pavidalų naujosios meilės dainos, romansai. Antai plokštelę pradeda tradicinės Velykų lalauninkų dainos ir giesmės (nr. 1–3) – jų tradicija gyvuoja abipus Baltarusijos ir Lietuvos sienų, vėliau girdime dainą „Oj, daūno-daūno ja ū mamy była“ ir tučtuojau be pastangų galėtume atitarti: „Oi, seniai seniai pas motulį buvau.“ Tradicinės šio krašto muzikos palikimas pirmiausia siejasi su bendra istorine Abiejų Tautų Respublikos praeitimi, ir čia ausys labai pasigenda lietuvių bei žydų folkloro. Žinoma, tai būtų buvęs neeilinio sudėtingumo uždavinys, įkandamas galbūt profesionaliau pasirengusiems dainininkams, tačiau ir rezultatas greičiausiai būtų buvęs neeilinis. Beje, leidinio sumanytoja ir sudarytoja, projekto vadovė ir atlikėjų grupės įkūrėja dainavimo mokytoja Anastasiya Niakrasava, pristatydama projektą „Euroradijo“ laidoje, minėjo, jog Panemunės regiono lietuvių ir žydų dainos yra jos ateities projekto idėja, – viename leidinyje aprėpti visą regiono įvairovę tiesiog nebuvo galimybės.

Įdomi yra ir šio leidinio priešistorė. Etnomuzikologė A. Niakrasava, dėstanti tradicinio dainavimo kursą Varšuvos universiteto Muzikologijos institute, vadovavusi ne vienai folkloro ekspedicijai, gavo projektinį finansavimą tokiai savo idėjai: gausi, turtinga ir kultūriškai vertinga surinkta medžiaga turi ne vien tapti paminklu praeičiai, nugulti archyve ir laukti akademinį tyrimų ar virsti profesionalių studijų ir mokymo priemone, bet ir pasklisti platesniame kultūros lauke, praversti gyvojoje praktikoje, įkvėpti naujas interpretacijas, teikti muzikavimo, kūrybos, bendravimo džiaugsmą. Varšuvos universitete 2021–2022 mokslo metų pavasario semestre A. Niakrasava subūrė grupę studentų, atsiliepusių į jos kvietimą praktiškai patyrinėti tradicinį lenkų ir baltarusių dainavimą. Grupė susirinko žaibiškai, per kelias valandas: atsiliepė 18 jaunų žmonių, studijuojančių sociologiją, fiziką, biologiją, matematiką, filosofiją ir kt., netgi viena UW absolventė. Kai kurie turėjo dainavimo, kad ir kitokio stiliaus, patirties, keli gebėjo muzikuoti instrumentais. Žmonės viliojo įvairios priežastys: noras susipažinti su tradicine muzika, galimybė išbandyti visiškai naują, nežinomą veiklą, naujai pažvelgti į tradicinę kultūrą, išplėsti savo dainavimo įgūdžių bagažą, pažinti naują dainavimo techniką, išlavinti kolektyvinio dainavimo įgūdžius, patraukti auditoriją. Taip susitiko smalsumo kupini, aistringi noro pažinti savo kultūrinę praeitį genami jauni žmonės ir susiformavo kolektyvas „Poniemnie“, 2022 m. netgi tapęs konkurso „Stara tradycja“ nugalėtoju. Apie visa tai ansamblio nariai ir vadovė ne sykį kalbėjo daugybėje projekto pristatymo renginių, reportažų, laidų, interviu, straipsnių, koncertų, specialiai parengtuose vaizdo siužetuose, skelbiamuose UW interneto svetainėje. Ansambliciai ne sykį išeidavo (neabejoju, kad vis dar išeina) tiesiog padainuoti į Varšuvos gatves ir kiemus, iš anksto parengę dainų tekstus, pasiekiamus telefonu nuskaičius QR kodą, – taip

susidomėję praeiviai irgi būdavo skatinami pamiklinti gerkles. Projekto dalyviams buvo surengtos 60 valandų tradicinio dainavimo dirbtuvės – daugiausia gilintasi į dviejų minėtų Baltarusijos ir Lenkijos regionų repertuarą, sukauptą per ankstesnes etnomuzikologines ekspedicijas. Vėliau išmoktos ir pamėgtos dainos buvo įrašytos profesionalioje įrašų studijoje ir išleista kompaktinė plokštelė (CD).

Čia reikėtų paklausti: ar iš tiesų dar aktualūs leidiniai CD formatu, jei jų klausy-mosi įrenginiai – jau faktiškai praeitis? Išsyk verta atkreipti dėmesį, kad kol kas dar nesama jokios praktiškos ir paprastos alternatyvos, galinčios atsverti fizinio leidinio pranašumus: garso įrašų plokštelė įsegama į kompaktišką knygelę kietais viršeliais, o knygelėje pateikiama gausybė papildomų duomenų – dainų tekstai, informacija apie ekspedicijų įrašus, iš kurių buvo mokomasi, duomenys apie atlikėjus ir atlikėjas, daugybė puikių nuotraukų, net trys įvadiniai straipsniai (autorai prof. habil. dr. Piotras Dahligas, habil. dr. Tomaszas Nowakas ir sudarytoja A. Niakrasava) ir kitkas. Pasak sudarytojos, 2023 m. ketinama šiuo leidiniu aprūpinti bibliotekas, Lenkijos ir Baltarusijos mokslo įstaigas, o po metų garso įrašus paskelbti interneto platformose. Nors neketinama pardavinėti, jis turėtų išlikti vertingu palikimu ateities kartoms. Verta pridurti, kad A. Niakrasavos įvadiniam straipsnyje „Tradicinės Panemunės dainos“ (p. 22–31) išsamiai pristatomas regiono istorinis kontekstas, pateikiami svarbiausi baltarusių bei lenkų dainuojamosios tradicijos bruožai, atskleidžiama, kokias dainas ir kodėl pasirinkta skelbti, kas paskatino būtent tokia tvarka leidinyje sudėlioti visą dainų pasakojimą. Studentai perpranta ir vienbalsio, ir daugiabalsio kolektyvinio dainavimo būdus, susipažįsta su senosiomis apeiginėmis dainomis, liaudiškojo pamaldumo giesmėmis, pajunta naujųjų laikų lyrinės dainos, miestietiško romano stilišką – aprėpia iš esmės visą regiono vokalinės muzikos įvairovę. Plokštelėje įrašytas paskutinis kūrinys, kaip nurodoma straipsnyje, ypatingas (p. 30–31). Šią karinę dainą „Oj, tam w poli stoi lipa“ (nr. 23) labai susikaupę atlieka visi kolektyvo nariai. Taip norima atkreipti dėmesį į tai, jog tuo metu, kol įsijautus buvo studijuojami tradicijos niuansai ir rengiami įrašai, čia pat, už Lenkijos sienos, prasidėjo žiaurus karas ir jauni žmonės tapo pasikeitusios tikrovės liudininkais. Karine daina reiškiamą paramą nuo karo kenčiantiems ukrainiečiams bei režimo pinklėse atsidūrusiems paprastiesiems Baltarusijos žmonėms.

Turinio formatas, kaip jau užsiminta, nėra visai įprastas. Vienas projekto tikslų buvo suburti neprofesionalių atlikėjų kolektyvą, kad jo nariai praktiškai patirtų regioninę dainų tradiciją. Taigi jauni žmonės neakivaizdžiai susiduria su dainuojančiais ankstesnių kartų vietos žmonėmis: klausosi garso įrašų, gilinasi į atlikimo niuansus, studijuoja smulkmenas, stengiasi pakartoti. Garso įrašų rinkinyje tokia akistata palikta tarsi maginio realizmo priemonė, leidžianti praeičiai susitikti su dabartimi: čia skamba įrašas, iš kurio mokytasi, o čia – jo interpretacija, kartais net keli skirtingi variantai, sukuriantys erdvę dialogui. Atsakingai gilinamasi į tarminių

tekstų subtilybes. Romansai ir pokario dainos atliekamos labai stilingai, balsas formuojamas visiškai kitaip negu atliekant senąsias tradicines dainas.

Ypatingu pavadinčiau garso režisieriaus ir kompozitoriaus Tadeuszo Sudniko indėlį: jis leidžia sau šiek tiek kūrybiškai pasiautėti, garso estetikai suteikia ypatingų atspalvių, netgi, sakyčiau, savito vizualumo, dainų užnugaryje kuriančio papildomą pasakojimą. Antai banguojantis atsiliekančio, pasikartojančio aido (*delay*) efektas dainą skambesiu daro panašią į daugiabalsį kanoną, tarsi garsas, kaip veidrodis veidrodyje, daugybe atspindžių nusidriektų į begalybę (nr. 17). Dainoje, kurios per lauko tyrimus darytas įrašas nutrūko, o paskui skambantis posmelis buvo rekonstruotas pagal panašius variantus, būtent nutrūkimo vietoje panaudojamas įstringančios magnetinės juostos efektas (nr. 13). Čiulbantys paukšteliai ir balsingos gamtos fonas tarsi atsveria dainų apie sunkią marčios dalią ir begalinį gimtųjų namų ilgesį niūrumą (nr. 4, 8). Romansas apie nelaimingą meilę (nr. 19) imituoja senos šelako plokštelės garsą. Šis kūrinėlis tarsi ženklina simbolinį perėjimą iš tradicinio kaimo į miestietišką erdvę ir šiuolaikinį pasaulį, sklidiną jau nebe gamtos garsų, bet minios gaudesio, uosto ūžesio, gatvės dundesio. Galima sakyti, kad išties taip ir įvyko: gilindamiesi į tradicines kaimo dainas, atlikėjai savimi, per save ir savo patirtis atvedė jas į šiandienos pasaulį. Jie įgijo naujos gilios, spalvingos patirties – savotišką gerąjį užkratą, vargu ar kada nors išnyksiantį, greičiau skatinsiantį jaunas žmones ne užsidaryti su savo žiniomis, bet kaip įmanoma plačiau dalytis patirtimi.